

УКРАЇНСЬКА РСР В 1953-1991 РР.

Лекція 8

План

1. Період хрущовської «відлиги» (1953-1964 рр.)
2. Період «застою» і кризи радянського суспільства (1964-1985 рр.)
3. Україна в умовах «перебудови» (1985-1991 рр.)

Література

1. Бойко О.Д. Історія України: Посібник. –К.: Академія, (Альма-матер), 2001. –656.
 2. Гончак А. Історія України ХХ століття. – К., 1996.
 3. Історія України / Кер. авт. кол. Ю. Зайцев. – Львів: Світ, 1996. – 488 с.
 4. Коваль М.В., Кульчицький С.В, Курносів Ю.О. Історія України. – К., 1992. – С. 340-363.
 5. Кульчицький С. Новітня історія України // Український історичний журнал. – 1990. - № 10-12.
 6. Курносів Ю.О. Соціально-економічне та політичне життя УРСР (сер. 60-х поч. 80-х рр.) / Український історичний журнал. – 1990. – № 7.
 7. Новітня історія України (1900-2000): Підручник / А.Г. Слюсаренко та ін. –К.: Вища школа, 2000.
 8. Україна в ХХ столітті (1900-2000): Зб. Докум. і матер. – К., 2000.
-

Період хрущовської «відлиги»
(1953-1964 рр.)

I.

Десталінізація

- Смерть Сталіна 5 березня 1953 р. призвела до істотних змін в СРСР.
- Ці зміни були пов'язані з діяльністю **першого секретаря ЦК КПРС Микити Сергійовича Хрущова**, який поклав початок **десталінізації** і здійснив реформи в усіх сферах життя суспільства.

Реформи в *політичній сфері*

- ❑ Розвинчення «культу особи» Сталіна, викриття терору.
- ❑ У лютому 1956 р. на XX з'їзді КПРС Микита Хрущов у доповіді засудив репресивну політику сталінського режиму. З'їзд проголосив курс на демократизацію суспільства. Але культ особи Сталіна не був розвинчений до кінця, багато фактів замовчувалося;
- ❑ 1953 р. розпочалася реабілітація жертв масових репресій. За 1954-1956 рр. було реабілітовано 8 тис. осіб. Однак відбувалися нові політичні репресії. Протягом 1954-1959 рр. в Україні за «антирадянську агітацію і пропаганду» репресували 3,5 тис. осіб;
- ❑ перебудова державного апарату. Розширився склад і права місцевих органів влади. Але зберігалось верховенство партійних органів над державними.

Однак

- ▣ **політичні реформи були половинчастими.**
- ▣ **Залишалася монополія КПСР у всіх сферах суспільного життя.**
- ▣ **Повної демократизації не настало.**

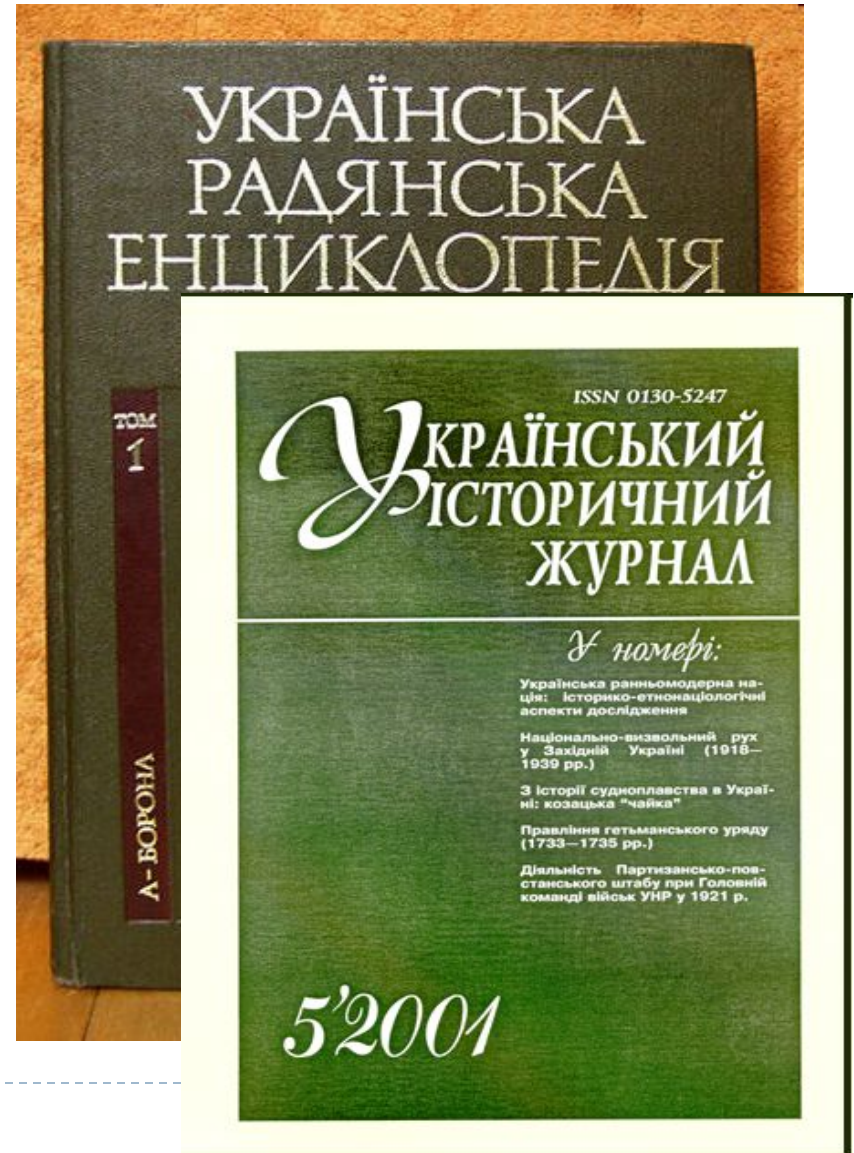
Територіальні зміни

- 19 лютого **1954** р. указом президії Верховної Ради СРСР на честь 300-річчя возз'єднання України з Росією **Кримська область** була передана зі складу **РРФСР** до складу **УРСР**.

Зрушення в духовному житті

- Розширилися сфери вживання української мови, збільшилося видання україномовних книжок.
- Вийшли наукові праці «Українська Радянська Енциклопедія», «Історія української літератури».
- З 1957 р. почав видаватися «Український історичний журнал», багатотомна «Історія міст і сіл України».
- Реабілітовано діячів української культури, видавалися твори реабілітованих письменників.

Шістдесятники

- З'явилося нове покоління інтелігенції – **ШІСТДЕСЯТНИКИ**.
- письменники і поети Іван Драч, Ліна Костенко, Василь Симоненко, Василь Стус, літературні критики Іван Світличний, Іван Дзюба, Євген Сверстюк, діячі кінематографу Сергій Параджанов, Леонід Осика та інші.
- Виховане в умовах ідеологічної лібералізації, це покоління сповідувало **свободу самовираження**, викривало перекося офіційної культури, **вимагало вільного розвитку українського народу, його мови і культури**.
- Шістдесятників стали звинувачувати у відході від «марксизму-ленінізму», обмежувати їх творчу діяльність, перейшли до репресій проти них.
- Національно-культурні процеси переходили встановлені партією рамки лібералізації й на початку 60-х рр. почали переслідуватися.

економічні реформи

- ▣ **Позитивні:**
- ▣ **децентралізація** керівництва економікою, створення **раднаргоспів**,
- ▣ збільшення асигнувань на **науково-технічний розвиток (НТР)**,
- ▣ підвищення **самостійності колгоспів**,
- ▣ **збільшення закупівельних цін** на зерно, картоплю, продукцію тваринництва.
- ▣ **Результат:**
- ▣ у другій половині 1950-х рр. відбулося помітне **економічне зростання, сільське господарство вперше стало рентабельним**. Підвищилась продуктивність праці та врожайність.

Промисловість

- **НТР** дала життя **новим галузям промисловості**
- Розвиток атомної енергетики. Почали створюватися **атомні електростанції**
- В УРСР виникло **легкове автомобілебудування**. 1959 р. в Запоріжжі на заводі «Комунар» розпочався випуск **автомобілів «Запорожець»**.
- Розвиток **будівництва літаків**. На Київському та Харківському авіазаводах почали випускати літаки **АН-24 та ТУ-104**.

Освоєння космосу

- 1956 р. Генеральним конструктором будівництва космічних кораблів в СРСР став українець **Сергій Корольов**, якого вважають основоположником радянської космонавтики .
- **1957 р.** за участю українських вчених в СРСР запуснено **перший супутник Землі**.
- **1961 р.** – виведено на орбіту Землі першого космонавта **Юрія Гагаріна**.

Освоєння цілини

- 1954 р. розпочалося освоєння цїлинних земель, в основному, Казахстану.
- Матеріальні і людські ресурси забезпечувала здебільшого Україна

Кукурудзяна кампанія

- поспішне і невиправдане розширення площ посівів кукурудзи та інших «диво-культур». У 1953 р. посіви кукурудзи в Україні займали 2,2 млн. га, на 1955 р. було заплановано 5 млн. га.
- Однак результат кукурудзяної кампанії не вирішив зернову проблему

М'ясо-молочна кампанія

- ▣ **1957 р.** – грандіозний проект – надпрограма в тваринництві під гаслом «наздогнати і перегнати Америку щодо виробництва м'яса, масла і молока на душу населення»

Нововведення в сільському господарстві

- ❑ Фактично кожна з цих програм зазнала краху.
- ❑ Реорганізації негативно позначились на виробництві сільськогосподарської продукції.
- ❑ Наприкінці 1950-х рр. почалося падіння темпів економічного росту.

Соціальні програми

- **Пенсійна реформа 1956 р.** підвищила середній розмір пенсій за віком більш як вдвічі.
- Зросли асигнування на охорону здоров'я, освіту.
- Зросло **житлове будівництво**.
- Тривалість робочого дня скоротилася до 7 годин.
- В результаті цих та інших програм **підвищився добробут населення**, збільшилися прибутки працюючих. Однак рівень життя зростав повільно.
- Виробництво споживчих товарів, сфера послуг, громадське харчування відставали від потреб населення.

Завершення «відлиги»

- На початку 1960-х рр. ситуація в СРСР різко погіршилася. Зросли ціни, що негативно позначилася на життєвому рівні населення.
- Прокотилася хвиля протестів. Страйки робітників в Новочеркаську 1962 р. були розстріляні військами.
- 1963 р. виникла **продовольча криза**, були введені картки на хліб.
- **1964 р.** на пленумі ЦККПРС М.С. Хрущова було звільнено з посади першого секретаря ЦК КПРС. На цю посаду був обраний **Л.І. Брежнєв**.
- Реформи М. Хрущова мали багато позитивних моментів, але внаслідок їх непослідовності і половинчастості кардинальних змін не відбулося.
- Частина соціально-економічних програм була економічно необґрунтованою і авантюристичною.
- Усунення М. Хрущова означало **відмову від лібералізації**.

***Період «застою» та кризи
радянського суспільства
(1964-1985 рр.)***

2.

Консерватизм

- Суть консервативного курсу нового керівництва визначається словом **«стабілізація»**, яке стало символом брежнєвської епохи.
- Проте досягти цієї мети не вдалося.

Косигінська економічна реформа 1965 р. Сільське

господарство

- підвищення закупівельних цін на продукцію села,
- збільшення капіталовкладень в сільське господарство,
- розвиток соціальної сфери села.

Промисловість

- перехід від адміністративних до економічних методів управління:
- переведення підприємств на **госпрозрахунок**, розширення їх самостійності,
- матеріальне стимулювання трудящих залежно від ре

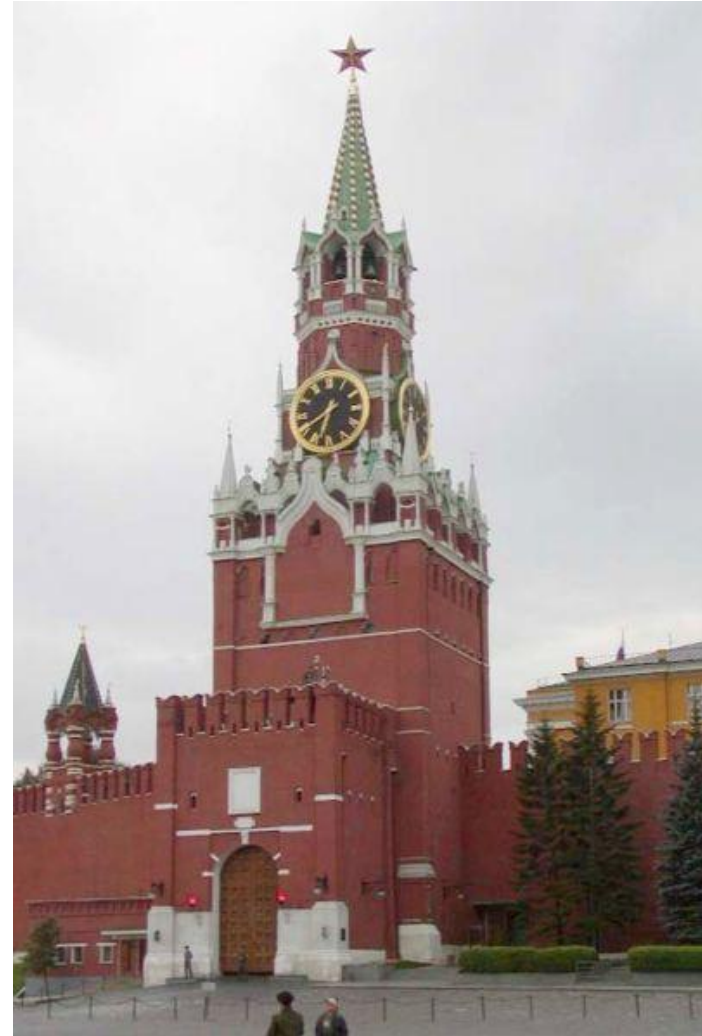
Результати реформи на селі

- Насправді істотних змін в аграрній політиці не відбулося. Виробництво сільськогосподарської продукції відставало.
- Держава змушена була закуповувати хліб за кордоном.
- Безгосподарність: бездумна хімізація та меліорація ґрунтів.

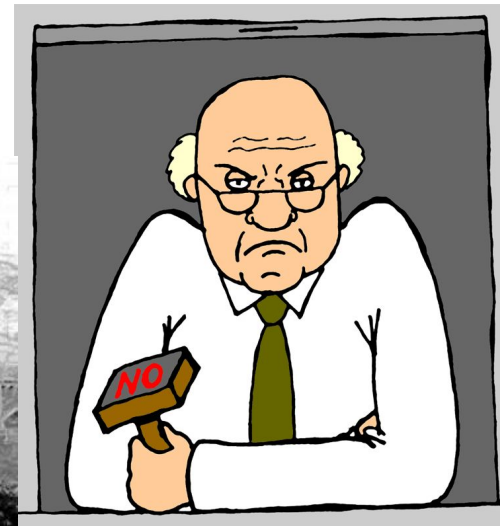
Результати реформи в промисловості

- Здійснювалася **централізація** управління економікою. 95% підприємств України знову були підпорядковані Москві.

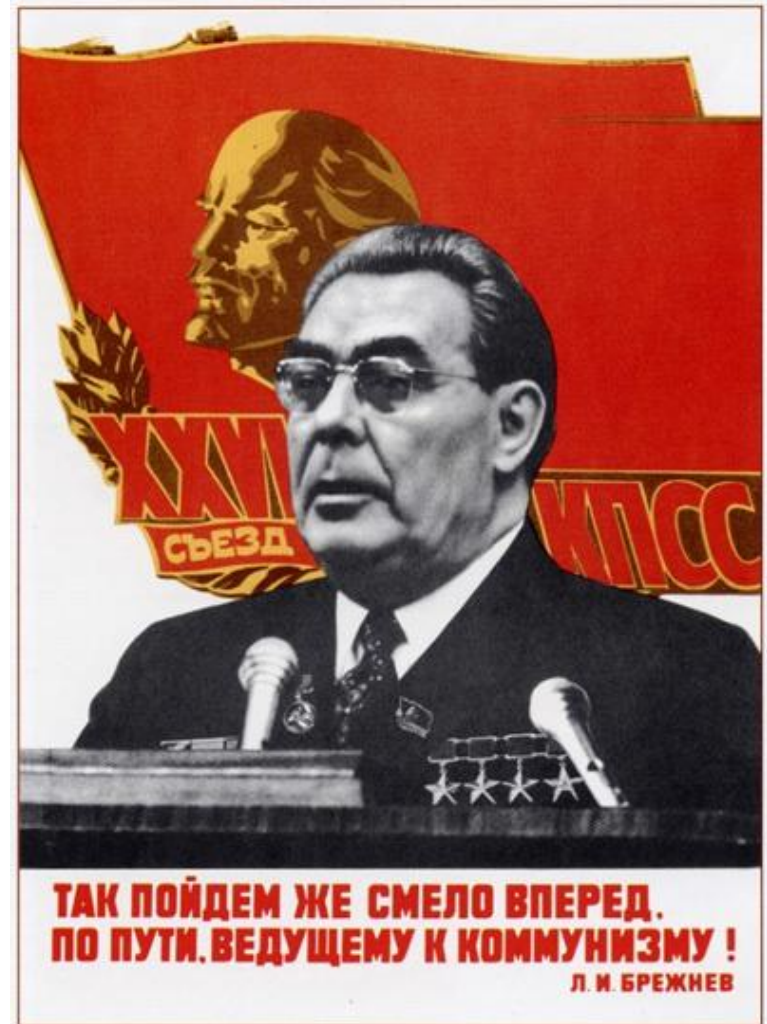
Крах реформи

- На початку реформи темпи розвитку промисловості були високими. Однак на початку **1970-х рр.** з'явилися симптоми краху реформи.
- реформа не торкалася основ **адміністративно-командної системи,**
- партійно-державний апарат не міг та не хотів відмовлятися від звичних методів управління економікою: посилювалося **директивне планування і силове управління.**
- Збільшився **бюрократичний апарат,**
- Посилилися безгосподарність і безвідповідальність,
- Заявили про себе **корупція,** організована злочинність, «тіньова» економіка.
- Погіршилася **екологічна ситуація.**
- У 1970-1980 рр. народне господарство вступило в смугу кризи

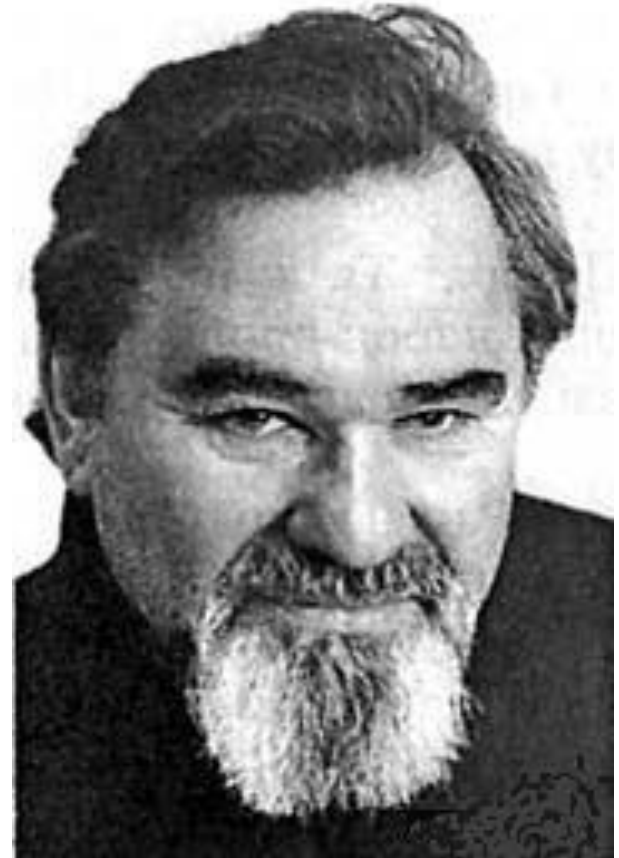
суспільно-політична сфера

- зберігався існуючий режим, головними ознаками якого стали
 - зміцнення політичної монополії КПРС, зосередження всієї влади в її руках,
 - відсутність реальної влади у органів народного самоуправління,
 - згортання демократії,
 - порушення громадянських прав і свобод,
 - здійснення репресій.

дисидентський рух

- протест проти антинародних дій партійно-державного апарату
- Мета: вільний розвиток української культури і мови, забезпечення громадянських прав.
- Прояви: протести, звернення до керівників країни, поширення безцензурної літератури – «самвидав».
- **1976 р.** у Києві була утворена **Українська Гельсінська Група** (37 осіб) для сприяння виконанню Гельсінського Акту щодо прав людини, підписаного СРСР у 1975 р.
- Групу очолив письменник **Микола Руденко**.
- Завдання: ознайомлювати українське суспільство з Декларацією прав людини ООН, збирати докази порушення владою прав людини в Україні, домагатися контакту України з іншими країнами.
- Радянська влада вчинила гоніння на групу: 23 її члени були заарештовані і позбавлені волі.

соціальна сфера

- збільшення середньомісячної зарплати, пенсій, стипендій
- зростання життєвого рівня населення.
- З іншого боку, поглибилися негативні тенденції:
- уповільнилися темпи зростання реальних доходів населення,
- з'явилася прихована **інфляція**,
- поглибилося відставання від країн Заходу щодо споживання на душу населення,
- загострилася **житлова проблема**,
- наростав товарний **дефіцит**
- **Черги** стали ганебною прикметою життя народу.

***Україна в умовах
«перебудови» (1985-1991 рр.)***

3.

«Перебудова»

- У березні 1985 р. новим секретарем ЦККПРС було обрано **Михайла Горбачова**.
- За його ініціативи у квітні **1985 р.** було проголошено курс на «**перебудову**», яка розпочалася як революція «згори».
- На початковому етапі цей курс передбачав поліпшення управління господарством.
- Перетворення стосувалися передусім економіки

Гласність

- З часом активізується суспільно-політичне життя.
- Зміцнюється **гласність** – політика максимальної відвертості
- породжується плюралізм думок.
- Внаслідок гласності відбувається ліквідація «білих плям» в історії, розгортається дискусія навколо вузлових історичних проблем, в суспільно-історичній думці переоцінюється діяльність історичних осіб.

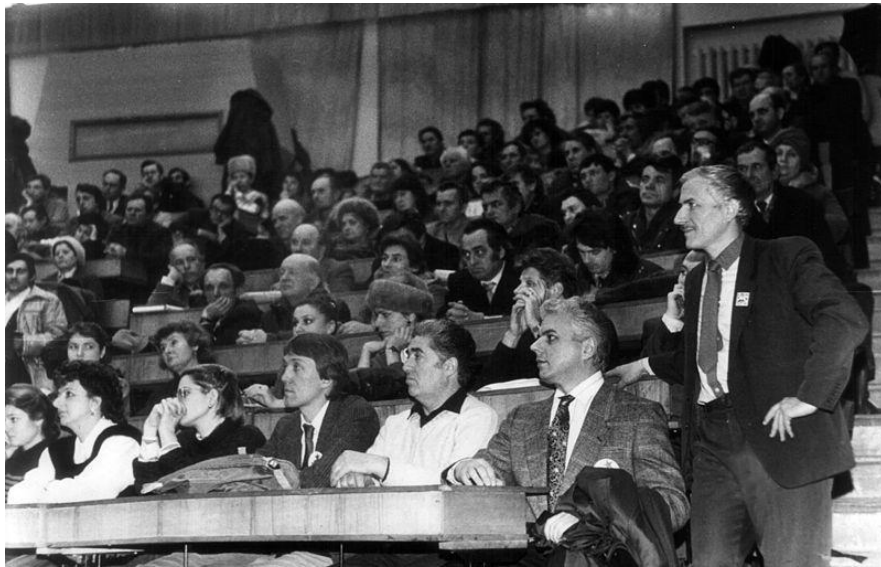
Аварія

- У квітні **1986** р. сталася катастрофа на **Чорнобильській АЕС** – трагедія планетарного масштабу.
- Аварія оголила вади командної системи: порушення технологічної дисципліни, правил безпеки, безпечність та безвідповідальність вчених

Виникають неформальні організації

Товариство української мови імені Т. Шевченка

Історико-просвітне товариство «Меморіал»

Політичні об'єднання

1987 р. відновлена

Українська Гельсинська
спілка (УГС)

1989 р. був утворений
Народний Рух України
(НРУ).

багатопартійність

- Виникають **політичні партії**: Українська Республіканська партія (створена першою, на базі УГС), Українська національна партія (Львів, 1989 р.), Українська християнсько-демократична партія, Партія зелених тощо.
 - **1990 рік** став роком становлення **багатопартійності**
-

Політичне життя

21 січня *1990 р.*
відзначалася
річниця злуки
УНР та ЗУНР

**«Живий
ланцюг»**
простягся від
Києва до Львова

Політичне життя

Виникає
робітничий рух:

страйки шахтарів
Донбасу,

мітинги
робітників.

Декларація про державний суверенітет України

- **16 липня 1990 р.** Верховна Рада України прийняла **Декларацію про державний суверенітет України.** Декларація поклала початок мирному процесу відродження незалежності України.
- Підписання нового союзного договору було призначено на 20 серпня 1991 р. За цих обставин противники реформ спробували здійснити державний переворот. Однак демократичним силам вдалося встояти. За цих умов Верховна Рада України прийняла **Акт про державну незалежність України 24 серпня 1991 р.**

Акт проголошення державної незалежності України

- Підписання нового союзного договору було призначено на 20 серпня 1991 р.
- За цих обставин противники реформ спробували здійснити державний переворот. Однак демократичним силам вдалося встояти.
- За цих умов Верховна Рада України прийняла **Акт проголошення державної незалежності України 24 серпня 1991 р.**

Контрольні питання

1. Які зміни відбулися в політичній в період хрущовської «відлиги»?
 2. Окресліть зрушення в духовному житті українського суспільства в післясталінський період.
 3. Хто такі «шістдесятники»?
 4. Розкрийте зміст та наслідки економічних реформ кінця 1950-х – початку 1960-х рр.
 5. Наскільки успішними були соціальні програми М.С.Хрущова?
 6. Чому 1960-1980-і рр. увійшли в історію як «епоха застою»?
 7. Розкрийте зміст Косигінської економічної реформи.
 8. Чому спроби радянського керівництва реформувати народне господарство виявилися невдалими?
 9. Хто такі дисиденти?
-

Контрольні питання

1. Де і коли була утворена Українська Гельсінська Група?
 2. Які завдання вона ставила?
 3. Коли і ким було проголошено курс на «перебудову»?
 4. Поясніть поняття «гласність», «плюралізм думок».
 5. Коли стався вибух на Чорнобильській АЕС? Які його причини і наслідки?
 6. Коли утворений Народний Рух України?
 7. Який рік став роком становлення багатопартійності?
 8. Як відзначалася річниця злуки УНР та ЗУНР 1990 р.?
 9. Коли Верховна Рада України прийняла Декларацію про державний суверенітет України?
 10. Які події спонукали Верховну Раду до прийняття Акту про державну незалежність України?
-

